

JEANETTE WINTERSON

ZWAARTE

DE MYTHE VAN ATLAS EN HERAKLES

'De eenzaamheid van de man die duizenden jaren die aarde vasthoudt, zijn ontsnapping voor één dag en daarna de terugkeer naar zijn straf zijn meevoelend beschreven en maken van Atlas meer mens dan Titaan, meer vlees dan steen. Als Atlas uiteindelijk ontsnapt met het ruimtehondje Laika en zich terugtrekt ergens in het heelal, voel je de bevrijding, de last die van zijn schouders valt. [...] Met een ongekennde stuwung kan Winterson haar boeken urgent en onontkoombaar maken, sleept het verhaal de lezer achter zich aan en is alles wat ze vertelt, zowel relevant als hedendaags.'

— *Literair Nederland*

'Speels, expansief en vol compassie.'

— *The Times*

'Een meesterwerk.' — *Scotland on Sunday*

EEN DUIZELINGWEKKENDE HERVERTELLING VAN DE MYTHE VAN ATLAS EN HERAKLES

Nadat hij in opstand is gekomen tegen de goden, wordt Atlas door Zeus veroordeeld om voor eeuwig het gewicht van de wereld op zijn schouders te dragen. Vrijheid lijkt onbereikbaar geworden. Maar dan ontvangt hij een onverwacht bezoek van Herakles, de enige man die sterk genoeg is om zijn last over te nemen...

In haar duizelingwekkende versie van de mythe van Atlas en Herakles stelt Jeanette Winterson moeilijke en eeuwige vragen over de aard van dwang en keuzevrijheid. *Zwaarte* is visionair en inventief, een onvergetelijk verhaal over eenzaamheid en isolement, over afwijzing en liefhebben, over vrijheid en verantwoordelijkheid.

'Een prachtig verhaal!' — *de Volkskrant*

'Diepgaand en provocerend!' — *Daily Mail*

www.uitgeverijorlando.nl

Jeanette Winterson (1959) debuteerde in 1985 met de roman *Sinaasappels zijn niet de enige vruchten*, die verfilmd werd door de BBC. Voor *De passie* uit 1987 ontving ze de John Llewelyn Rhys Memorial Prize. Voor *Kersen kruisen* de E.M. Forster Award. In 2006 werd ze voor haar verdiensten voor de literatuur benoemd tot Officer of the British Empire. Van Winterson verschenen eveneens onder meer *Op het lichaam geschreven* en *Waarom gelukkig zijn als je normaal kunt zijn?*

JEANETTE WINTERSON

Zwaarte

Vertaald uit het Engels
door Maarten Polman

uitgeverij
ORLANDO

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van de Stichting Fonds voor de Letteren.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

© 2005 Jeanette Winterson

Oorspronkelijke titel *Weight*

Published by arrangement with Canongate Books Ltd,
14 High Street, Edinburgh EH1 1TE

© 2005 / 2023 herziene Nederlandse vertaling

Maarten Polman en Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam

Omslagontwerp Villa Grafica

Omslagillustratie Emma de Beer

© Foto auteur Sam Churchill

Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 90 833357 8 0

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

INHOUD

Inleiding	11
Ik wil het verhaal opnieuw vertellen	15
Zwaarte der wereld	21
Herakles	37
Gedachtewesp	53
Drie gouden appels	67
Geen andere uitweg...	79
Dan er dwars doorheen	87
Leunend tegen mijn eigen grenzen	97
Privé-Mars	103
Wereldse held	109
Woef!	121
Grenzen	127
Verlangen	133
Ik wil het verhaal opnieuw vertellen	145

INLEIDING

De keuze van een onderwerp is, als de keuze van een geliefde, een intieme beslissing.

De beslissing, het moment waarop je ja zegt, wordt teweeggebracht door iets diepers: herkenning. Ik herken jou, ik ken jou weer, uit een droom of een ander leven, of misschien zelfs van een toevallige glimp in een café, jaren geleden.

Deze toevallige glimpen, deze voortekenen, deze terugkeer leggen het onbewuste verband met het onderwerp, een onbewust verband dat wacht op een alledaags moment van daglicht om zijn aangezicht te tonen.

Toen mij gevraagd werd een mythe te kiezen om over te schrijven, realiseerde ik mij dat ik mijn keuze al had gemaakt. Nog vóór het telefoongesprek was beëindigd, had ik het verhaal van Atlas die de

wereld ophoudt al in gedachten. Als het telefoontje was uitgebleven, zou ik het verhaal misschien nooit hebben geschreven, maar toen het inderdaad kwam, lag dat verhaal te wachten om geschreven te worden.

Herschreven. Het terugkerende taalmotief in *Zwaarte* is: ‘Ik wil het verhaal opnieuw vertellen.’

Mijn werk staat bol van de bewerkingen. Ik neem graag verhalen die we menen te kennen en stel ze anders te boek. Bij het opnieuw vertellen ontstaat een nieuw accent of effect, en de nieuwe rangschikking van de sleutelementen vereist dat er aan de tekst nieuw materiaal wordt toegevoegd.

Zwaarte wijkt sterk af van het simpele verhaal van de straf van Atlas en de tijdelijke verlichting van zijn last wanneer Herakles de wereld van zijn schouders neemt. Ik wilde verkennen wat eenzaamheid is, isolement, verantwoordelijkheid, het dragen van een last – en ook wat vrijheid is, want mijn versie heeft een heel speciaal einde dat men elders niet aantreft.

Natuurlijk schreef ik rechtstreeks vanuit mijn eigen situatie. Een andere manier is er niet.

Zwaarte bevat een persoonlijk verhaal dat stukloopt op het grotere verhaal van de mythe die we kennen en de mythe die ik opnieuw heb verteld. Ik heb dit persoonlijke verhaal geschreven in de eerste

persoon; bijna al mijn werk is trouwens in de eerste persoon geschreven, en dit leidt tot vragen over het autobiografisch gehalte.

Autobiografie is niet van belang. Authenticiteit is wat telt. De auteur moet zichzelf door de tekst heen schieten, de gesmolten materie zijn die gescheiden elementen aaneensmeedt. Ik denk dat er in het schrijfproces altijd sprake is van blootstelling, van kwetsbaarheid, wat niet wil zeggen dat het hetzij om bekentenissen, hetzij om een gedenkschrift moet gaan. Het moet gewoon echt zijn.

De massamens van tegenwoordig heeft een afgrijselijke hang naar wat men 'echt' noemt, of het nu reality-tv is of het soort moeizame fictie dat slechts functioneert als platte documentaire, of op z'n best de informatieve programma's, de biografieën en 'waargebeurde' verhalen die de ruimte innemen waar vroeger de verbeelding zetelde.

Een dergelijk verschijnsel duidt op angst voor het innerlijk leven, voor het verhevene, het poëtische, het onstoffelijke, het beschouwelijke.

Ten aanzien van dit alles moet een auteur als ik, die gelooft in de kracht van het verhalen vertellen om de mythische, en niet om de verklarende waarde ervan, en die gelooft dat taal veel meer dan informatie is, tegen het tij op roeien zoals Siegfried op roeide tegen de stroom van de Rijn.

De mythenreeks vormt een schitterende manier om verhalen te vertellen – ze opnieuw te vertellen omwille van henzelf, en er duurzame waarheden omtrent de menselijke natuur in te vinden. Het enige wat we kunnen doen is de verhalen blijven vertellen, in de hoop dat iemand ze hoort. In de hoop dat er in de luidruchtig weerklinkende nachtmerrrie van steeds weer het laatste nieuws en roddel over beroemdheden wellicht andere stemmen te horen zijn, die spreken van het leven van de geest en de reis van de ziel.

Jawel, ik wil het verhaal opnieuw vertellen.

Ik wil het verhaal opnieuw vertellen

Een vrij man denkt nooit aan ontsnapping.

In het begin was er niets. Zelfs geen ruimte en tijd. U had mij het heelal kunnen toewerpen: ik zou het in één hand hebben opgevangen. Er was geen heelal. Het was gemakkelijk te dragen.

Dit blijde niets eindigde vijftien miljard jaar geleden. Het was een vreemde tijd, en wat ik weet is mij in radioactieve fluisteringen verteld; dat is alles wat er rest van één grote schreeuw in de stilte.

Waar besta je uit? Uit de doden. Uit tijd. Uit lichtpatronen van duizenden jaren, die zich openen in je darmkanaal. Elke minuut vallen, in ieder van u, een paar miljoen kaliumatomen ten prooi aan radioactief verval. De energie die deze nucleaire miniactiviteiten aandrijft, zit opgesloten in kaliumatomen sinds door de ontploffing van een bom zo groot als een ster uit het niets leven ontstond. Kalium is, net als uranium en radium, hardnekkig ra-

dioactief kernafval van de supernovaknal waaruit jij voortkomt.

Je eerste ouder was een ster.

Het was hels heet in die dagen. Het was de Hel, als de hel is waar het leven dat wij liefhebben niet kan bestaan. Die onophoudelijk brandende vuren en vulkanische plagen huizen in ons als ultieme angst. De hel die wij uitvinden is de hel die wij hebben gekend. De hel is: *wat niet geweest is, wat niet is en niet zijn kan*. De wetenschap noemt het de wereld vóór het leven begon – de periode van de Hades. Maar het leven was begonnen omdat het leven meer is dan het vermogen tot voortplanting. In de stortvloed van gesmolten lava en tot kraters gevormde rotsen verlangde het leven naar leven. *Het proto, het bijna, het misschien*. Niet Venus. Niet Mars. De aarde.

De planeet aarde, die zo vurig leven wenste, heeft het ook gekregen.

Een paar miljard jaar verder vond er een wonder plaats. Tenminste, zo noem ik de onverwachte omstandigheid die het verhaal verandert. De aarde had bacterieel leven, maar geen zuurstof, en zuurstof was een dodelijk gif. Toen begon, in een stille revolutie die op haar eigen wijze net zo explosief was als

een ster, door fotosynthese een nieuw soort bacterie te ontstaan: de cyanobacterie – en een bijproduct van fotosynthese is zuurstof. De planeet aarde had een nieuwe atmosfeer. De rest is geschiedenis.

Nou ja, niet helemaal. Ik zou het wilde optimisme van het Cambrium kunnen noemen, waarin bergen werden opgestuwd zoals in het gras madeliefjes opschieten, of de silurische droomdagen van zeesterren en buikpotigen. Omstreeks vierhonderd miljoen jaar geleden klommen, zout water van hun vinnen en schubben schuddend, de eerste landdieren uit de warme lagunes van de uitgestrekte koraalriffen. Het Trias en de Jura vormen het tijdperk der dinosaurïers, efficiënte moordwapens, zo gewoon als nachtmerries. Toen, drie of vier miljoen jaar geleden – wat hebben we daar, bij toeval en gloednieuw: een mammoet en iets als een mens?

De aarde was verbluft. De aarde was zichzelf altijd vreemd en nieuw. Zij wist van tevoren nooit wat zij zou doen. Nooit had zij een vermoeden van het wonder dat haar te wachten stond. Zij hield van het risico, de willekeur, de loterijwaarschijnlijkheid van een winnaar. Wij vergeten (wat zij nooit deed) dat wij het succesverhaal voor lief nemen. De mislukkingen zijn verdwenen. Deze planeet, die zo van-

zelfsprekend en onvermijdelijk lijkt, is de jackpot. De aarde is het blauwe balletje met het winnende nummer.

Maak een lijst. Kijk om u heen. *Rotsen, zand, aarde, fruitbomen, rozen, spinnen, slakken, kikkers, vissen, vee, paarden, regen, zonneschijn, u en ik.* Dit is het grootse experiment dat leven heet. Wat kan er onverwachter zijn?

Alle verhalen staan hierin, verpakt in slib en bewaard als fossiel. Het boek der wereld begint overal; chronologie is maar één methode en niet de beste. Klokken zijn de tijd niet. Zelfs klokken van radioactief gesteente, zelfs uit ingewanden gewonnen DNA kunnen de tijd slechts als een verhaal vertellen.

Toen het heelal ontplofte als een bom, begon het ook als een bom te tikken. Wij weten dat onze zon het over pakweg nog eens honderd miljoen jaar zal begeven; dan gaan de lichten uit en zal er geen licht meer zijn om bij te lezen.

‘Vertel me de tijd,’ zegt u. En wat u echt zegt is: ‘Vertel me een verhaal.’

Hier is er één dat ik niet heb kunnen opschrijven.